

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО
(підпис)
«__» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійної програми Банківська справа
на тему: на тему: Заощадження домогосподарств як джерело банківських ресурсів

Здобувачки групи БС-01а Хильковська Марія Ігорівна

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Марія ХИЛЬКОВСЬКА

Керівник д.е.н., професор

_____ Анжела КУЗНЕЦОВА

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
Лариса ГРИЦЕНКО

(підпис)

«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувачки групи БС-01а інституту ННІ БІЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Хильковській Марії Ігорівна

Тема роботи: Заощадження домогосподарств як джерело банківських ресурсів

Затверджено наказом по СумДУ № 0580-VI від «24» травня 2024 р.

Термін здачі здобувачем (кою) завершеної роботи «27» травня 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, публічні дані Державної служби статистики України та Національного банку України тощо.

Зміст основної частини роботи: дослідити сутність, роль та значення заощаджень домогосподарств; охарактеризувати види заощаджень домогосподарств та визначити мотиви, мотиви, що спонукають домогосподарства заощаджувати кошти у банківських установах; провести аналіз стану залучення заощаджень домогосподарств банківськими установами України; обґрунтувати напрями активізації залучення заощаджень домогосподарств у банківський сектор.

Дата видачі завдання: «08» квітня 2024 р.

Керівник д.е.н., професор _____ Анжела КУЗНЄЦОВА

Завдання прийнято до виконання «08» квітня 2024 р. _____ Марія ХИЛЬКОВСЬКА

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр
на тему: Заощадження домогосподарств як джерело банківських ресурсів

Хильковської Марії Ігорівни

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 44 сторінках, з яких список використаних джерел із 28 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 11 рисунків, а також 2 додатки.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Функціонування банку як фінансового посередника неможливе без залучення грошових ресурсів, які перебувають у розпорядженні домогосподарств та суб'єктів господарювання. Залучені кошти створюють основну ресурсну базу для здійснення банківських операцій. Проте спроможність банків ефективно функціонувати та динамічно розвиватися значною мірою залежить від наявної ресурсної бази, а також їх здатності за необхідності залучати додаткові обсяги ресурсів на прийнятих умовах, що характеризує ресурсний потенціал банків. Тому вагомими чинниками формування банківського ресурсного потенціалу в Україні є депозити фізичних осіб, основним джерелом яких є заощадження населення.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів заощаджень домогосподарств та пошук напрямів їх залучення у банківський сектор України.

Методи дослідження: теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, індукції і дедукції – для визначення сутності та змісту поняття «заощадження домогосподарств»; структурно-логічного аналізу – для побудови логіки та структури дослідження; аналізу та синтезу – для визначення тенденцій динаміки стану та розвитку заощаджень домогосподарствами, виявлення факторів, які впливають на їх активізацію зі сторони банків; графічний – для наочного відображення положень та результатів дослідження.

Основний результат роботи: в роботі досліджено сутність, роль та значення заощаджень домогосподарств; систематизовано види заощаджень домогосподарств та мотиви, що спонукають домогосподарства заощаджувати кошти у банківських установах, проведено оцінку стану залучення заощаджень домогосподарств банківськими установами України; обґрунтовано напрямки активізації механізмів залучення коштів домогосподарств у банківський сектор.

Ключові слова: заощадження домогосподарств, доходи населення, витрати населення, депозити домогосподарств, банківські установи.

ЗМІСТ

Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів	6
Вступ.....	7
1 Заощадження домогосподарств: сутність, роль та значення у ресурсному забезпеченні банків	9
2 Види заощаджень домогосподарств та мотивація до їх залучення	18
3 Аналіз сучасного стану заощаджень домогосподарств та напрями їх залучення банківськими установами України.	25
Висновки	51
Список використаних джерел	53
Додаток А Визначення сутності категорії «заощадження домогосподарств»	55
Додаток Б Показники доходів, витрат та заощадження населення України	58

Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів

ДГ – домогосподарства

ЗДГ – заощадження домогосподарств

МФП – моделі фінансової поведінки

ВСТУП

Функціонування банку як фінансового посередника неможливе без залучення грошових ресурсів, які перебувають у розпорядженні домогосподарств та суб'єктів господарювання. Залучені кошти створюють основну ресурсну базу для здійснення банківських операцій. Проте спроможність банків ефективно функціонувати та динамічно розвиватися значною мірою залежить від наявної ресурсної бази, а також їх здатності за необхідності залучати додаткові обсяги ресурсів на прийнятих умовах, що характеризує ресурсний потенціал банків. Тому вагомими чинниками формування банківського ресурсного потенціалу в Україні є депозити фізичних осіб, основним джерелом яких є заощадження населення.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів заощаджень домогосподарств та пошук напрямів їх залучення у банківський сектор України.

Для реалізації зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити сутність, роль та значення заощаджень домогосподарств;
- охарактеризувати види заощаджень домогосподарств та визначити мотиви, мотиви, що спонукають домогосподарства заощаджувати кошти у банківських установах;
- провести аналіз стану залучення заощаджень домогосподарств банківськими установами України;
- обґрунтувати напрями активізації залучення заощаджень домогосподарств у банківський сектор.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні та економічні засади організації домогосподарствами заощаджень та механізму їх перетворення у банківські ресурси.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є процес формування заощаджень домогосподарств та механізм їх залучення у банківський сектор України.

Під час написання кваліфікаційної роботи використовувалися наступні методи дослідження: теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, індукції і

дедукції – для визначення сутності та змісту поняття «заощадження домогосподарств»; структурно-логічного аналізу – для побудови логіки та структури дослідження; аналізу та синтезу – для визначення тенденцій динаміки стану та розвитку заощаджень домогосподарствами, виявлення факторів, які впливають на їх активізацію зі сторони банків; графічний – для наочного відображення положень та результатів дослідження.

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи виступили монографічна та періодична спеціалізована література, наукові статті, навчальні посібники та підручники, інтернет-ресурси, офіційна статистична інформація Національного банку України та Державної служби статистики України.

1 Заощадження домогосподарств: сутність, роль та значення у ресурсному забезпеченні банків

Подальший розвиток України потребує додаткових ресурсів для формування потужного інвестиційного потенціалу на рівні окремих посередників фінансового ринку з метою відновлення та відбудови національної економіки. Функціонування банку як одного із фінансових посередників напряду залежить від розробки чіткого механізму залучення вільних грошових ресурсів, які перебувають у розпорядженні ДГ та інших суб'єктів господарювання. За допомогою залучених коштів банки формують відповідну ресурсну базу, що дозволяє їм виконувати статутну діяльність та забезпечувати проведення ефективної банківської діяльності. Можливість нагромаджувати, зберігати та примножувати кошти населення у формі заощаджень, виконувати різноманітні розрахунково-платіжні та фінансові операції, дозволяє банкам не тільки реалізовувати комплекс базових банківських операцій, але і виконувати функцію посередництва: акумуляцію вільних грошових коштів суб'єктів економіки, їх вільне розміщення у відповідні дохідні активи і безумовне виконання розпоряджень власників чи клієнтів банку на їх користь.

Отже, спроможність банків ефективно функціонувати і в подальшому реалізовувати відповідні фінансові стратегії їх розвитку, в значній мірі, залежить від достатності забезпеченості наявними банківськими ресурсами, а також їх здатності формувати систему заходів щодо залучення додаткових коштів суб'єктів економіки на загальноприйнятих принципах і засадах, що в цілому і визначає ресурсний потенціал банківських установ. Тому депозити фізичних осіб, основним джерелом формування яких виступають заощадження ДГ, є ключовим фактором створення ресурсної бази вітчизняних банків.

Трансформація заощаджень ДГ у банківські депозитні вклади та їх подальше перетворення в інвестиційні ресурси країни є актуальною проблемою на рівні банків, а відновлення довіри вкладників до банків, через застосування відповідних правил та удосконалення діяльності спеціально створених фінансових інститутів – завдання, яке вирішується на рівні органів державної влади.

Вітчизняна економічна наука достатньо широко висвітлює питання щодо формування ЗДГ та особливостей функціонування фінансових посередників на ринку заощаджень. Серед них можна виділити таких науковців як: В. Д. Базилевич, В. М. Геєць, О. В. Дзюблюк, Т. І. Єфименко, В. Г. Купченко, Т. Кізима, І. О. Лютий, Н. М. Ольховик, А. Ю. Рамський, А. Степанова, І. Я. Чугунов, О. Л. Франченко та інші. Однак, дослідження сучасних форм та механізмів залучення ЗДГ у банківський сектор є достатньо актуальними на сучасному етапі.

Слід відмітити, що розглядаючи сутність категорії «заощадження» зарубіжні і вітчизняні науковці підходять з таких двох точок зору:

- по-перше, як дохід, який залишається після сплати податків та інших обов’язкових платежів і здійснення витрат на споживання (на купівлю товарів та послуг);
- по-друге, як частину грошових ресурсів, використання якої призведе до отримання доходу у майбутньому або забезпечення майбутнього споживання [7].

Оскільки на сьогоднішній день не існує єдиного підходу до трактування поняття «заощадження ДГ», розглянемо як аналізують дану категорію вітчизняні фахівці (додаток А).

Проведені дослідження сутності категорії ЗДГ дозволили визначити такі його сутнісні характеристики:

- частина грошового доходу;
- тимчасово вільні фінансові ресурси ДГ;
- форма нагромадження коштів;
- використання (споживання) грошового доходу відбувається не у поточному періоді, а в майбутньому;
- відкладене споживання;
- кошти спрямовуються на нагромадження активів (фінансових та нефінансових);
- мета використання – отримання додаткового доходу чи здійснення споживчих видатків у перспективі;
- інвестиційний характер використання [3, 6, 9, 10, 16].

Отже, на нашу думку, заощадження домогосподарств – це частина грошових

доходів, яку ДГ не використовують на поточні споживчі цілі, а відкладають для забезпечення майбутніх потреб.

Варто зауважити, що заощадження ДГ як економічну категорію вчені пропонують розглядати як за змістом, так і за формою (рис. 1.1).

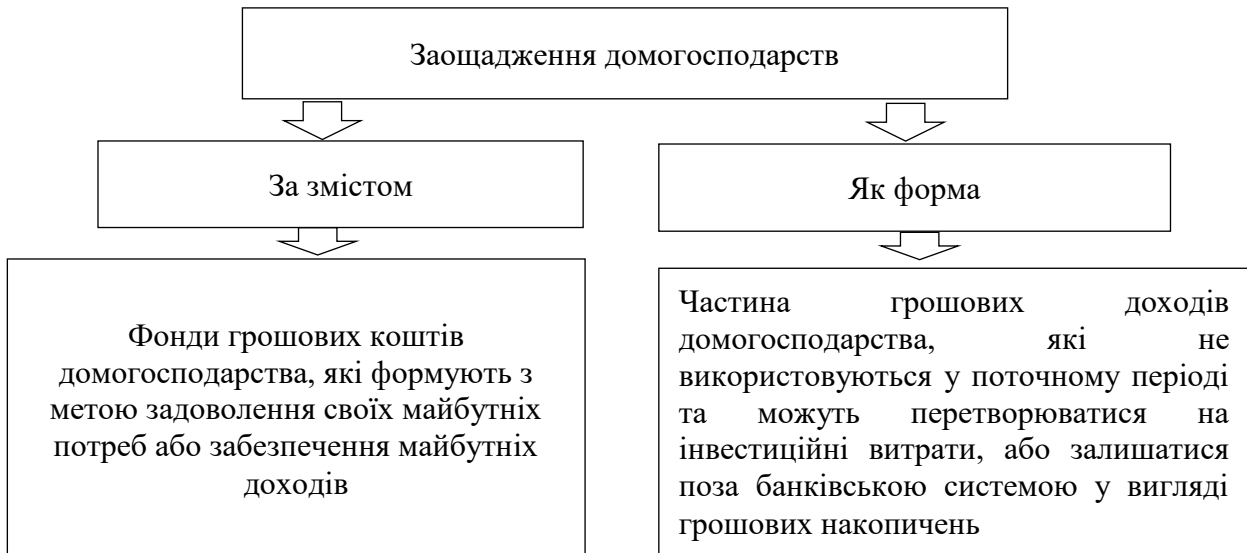


Рисунок 1.1 – Тракткування заощадження домогосподарств [8]

ЗДГ носять фондний характер та представляють собою сукупність грошових коштів, які можуть бути використанні у майбутньому у різноманітних формах заощаджень або вкладені у вигляді прямих чи фінансових інвестицій.

За формою ЗДГ складають лише частину грошових доходів, які залишаються у населення до розподілу у вкладення на фінансовий ринок, ринок нерухомості та інші сектори ринку фінансових послуг.

Заощадження ДГ формуються з метою задоволення своїх майбутніх потреб або накопичення майбутніх доходів. Рівень доходів населення зумовлює потребу нагромаджувати гроші, щоб придбати потрібний товар або сплатити послугу в майбутньому. Однак варто зауважити, що не заощадження можуть приносити відповідні вигоди населенню. Так, залишаючи «на руках» громадян, тобто при не організованій формі, грошові коти не працюють на економіку країни та виводяться на певний час з обігу.

Слід відмітити, що заощадження ДГ мають ряд притаманних їм ознак. Так, Коваленко В. В., Сергєєва О. С. у своїй праці виокремили 5 основних характеристик заощаджень ДГ [10] (рис. 1.2).

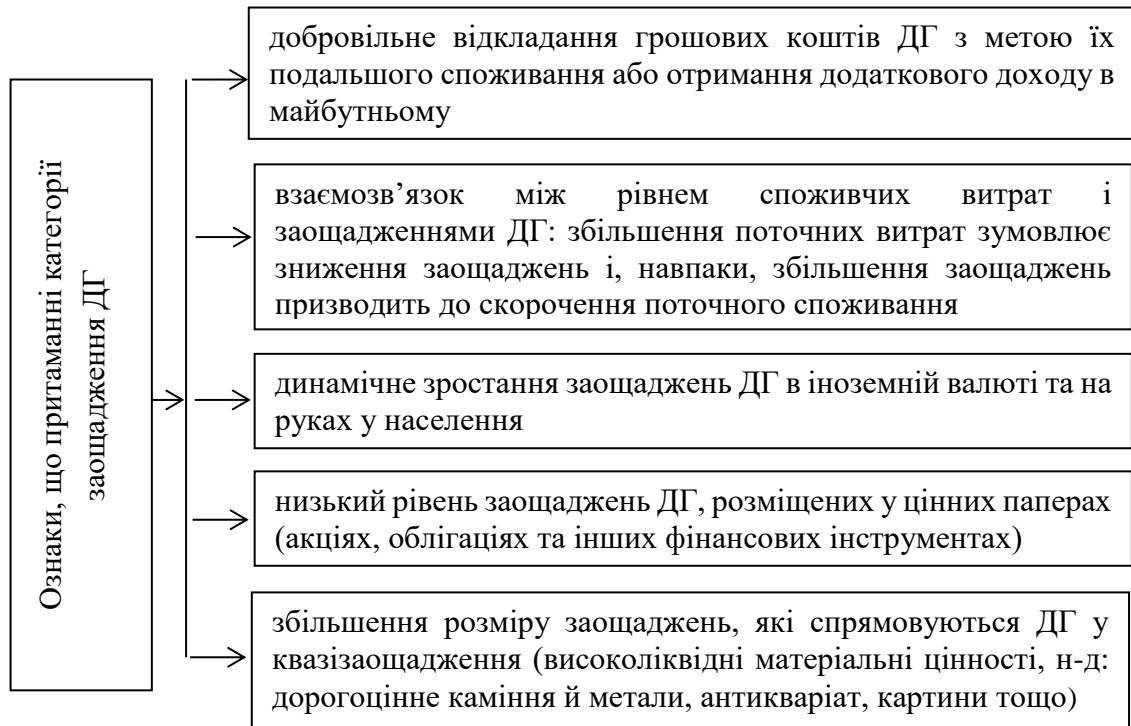


Рисунок 1.2 – Перелік ознак, які притаманні категорії ЗДГ [10]

На ефективність розміщення ЗДГ впливають різноманітні чинники суб'єктивного та об'єктивного характеру. До їхнього числа можна віднести:

- розмір наявних заощаджень ДГ;
- терміни розміщення фінансових ресурсів;
- ступінь ризиковості відповідних операцій;
- попит на ресурси на фінансовому ринку, який пропонують різноманітні фінансово-кредитні установи, підприємства чи організації;
- наявність чітко врегульованої нормативно-правової бази розміщення та збереження тимчасово вільних фінансових ресурсів населення;
- функціонування спеціально створених фінансових інститутів, що забезпечують гарантованість вкладів населення [12, 15].

Основними формами заощаджень населення є:

- вклади та депозити в національній та іноземній валюті;
- готівкові гроші, що зберігаються на руках населення, тобто функціонують за межами фінансової системи;
- вкладення в цінні папери;

- резерви страхових внесків населення;
- вкладення в недержавні пенсійні фонди (НПФ) та інститути спільного інвестування (ІСІ);
- вкладення в нерухомість;
- вкладення в дорогоцінні метали, об'єкти тезаврації [13, 24].

Отже, результати проведеного дослідження сутності ЗДГ та їх змістовних характеристик дозволили сформулювати висновки щодо даної категорії:

- це відкладена частина грошових коштів, які призначені для використання та задоволення особистих потреб населення у майбутньому;
- це частина грошового обороту, яка покликана здійснювати обслуговування товарно-грошових відносин;
- заощадження населення пов'язані з накопиченням активів;
- вкладаються у фінансові і нефінансові активи (депозити, цінні папери, готівка тощо).

Основою заощаджень ДГ є можливість відкладення грошових коштів на деякий термін після здійснення відповідних споживчих видатків з метою задоволення власних потреб у майбутньому.

Доходи населення як основне джерело заощаджень активно впливають на ощадні процеси. Слід звернути увагу, що у сучасних умовах ЗДГ відіграють надзвичайно важливу роль в системі формування ресурсного потенціалу банківських установ. Так, на думку авторів Примостки Л. О. та Шевалдіної В. Г.: «операції за участю фізичних осіб в будь-яких економічних умовах забезпечують стабільний і досить високий рівень доходів для банків» [23]. Залучаючи кошти населення, особливо у формі строкових вкладів (депозитів) банки формують систему надання роздрібних банківських послуг, що дозволяє їм забезпечувати високий ступінь фінансової стійкості здійснення банківської діяльності. Тому банки зацікавлені в активізації процесів та механізмів залучення неорганізованих заощаджень ДГ, розробці нових банківських продуктів та послуг з метою акумулювати незадіяні тимчасово вільні кошти населення у фінансово-банківську сферу для перетворення їх у надійне джерело формування ресурсної бази банків.

Далі зупинимося на встановленні роль заощаджень ДГ в економіці суспільства.

Зауважимо, що роль ЗДГ у розвитку економіки країни досліджували такі науковці як: Савлук М., Крупа В., Мелих О. [12, 16, 25]. Так, на переконання М. Савлука [25], роль ЗДГ варто розглядати з різних аспектів: економічного, фінансового, соціального та політичного (рис. 1.3).

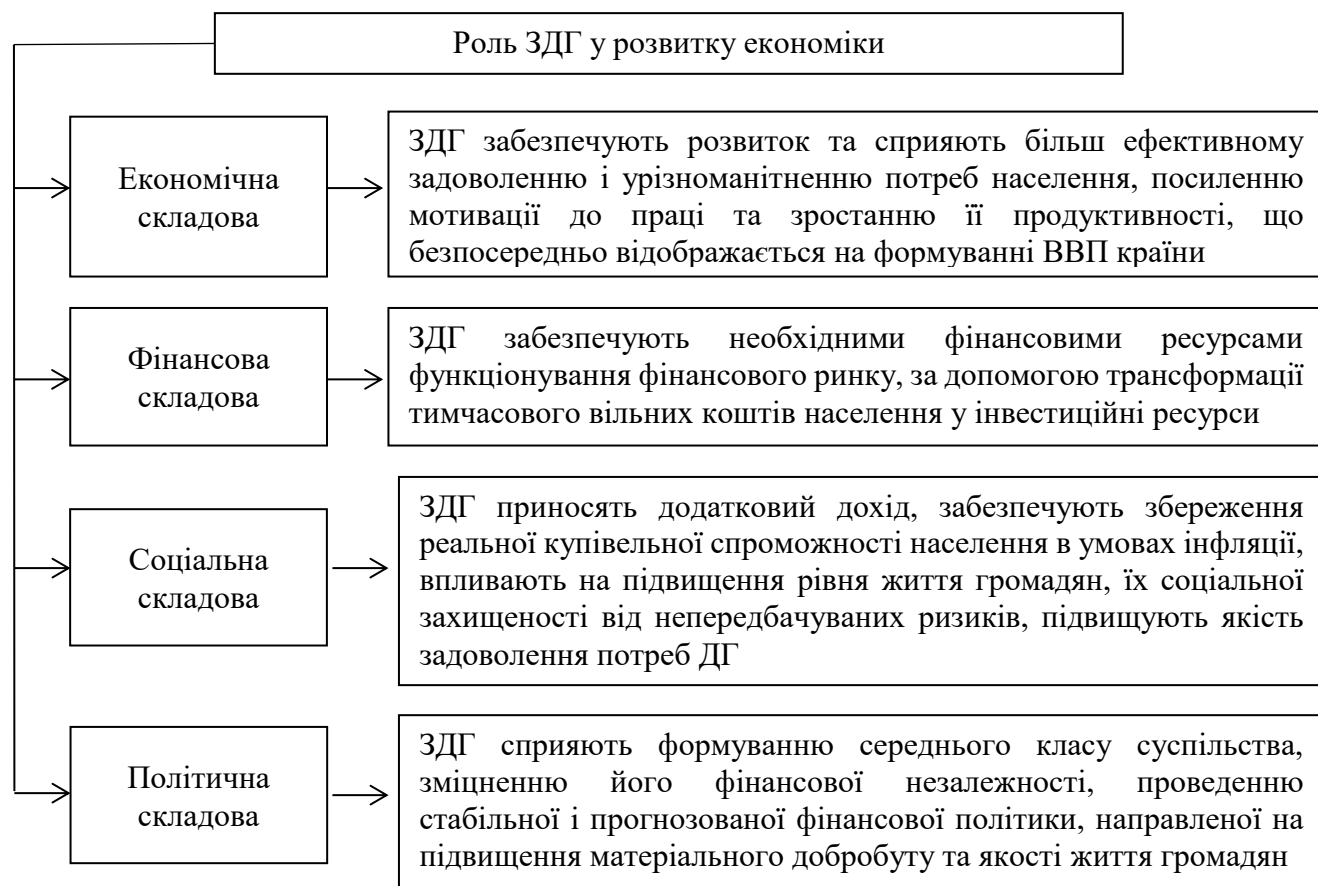


Рисунок 1.3 – Роль ЗДГ у розвитку економіки країни [25]

Зростання розміру заощаджень ДГ призводить до поживлення споживчого та інвестиційного попиту господарських суб'єктів і держави в різноманітних секторах економіки та призводить до підвищення ділової активності функціонування суб'єктів економіки.

На сучасному етапі економічна роль заощаджень домогосподарств є надзвичайно важливою. Оскільки ЗДГ є:

– джерелом фінансування інвестицій – вони служать базовим джерелом капіталу для інвестицій в економіку, сприяючи розвитку бізнесу, інфраструктури та інших секторів;

- забезпечують економічну стабільність, тобто ЗДГ забезпечують фінансову стабільність під час економічних потрясінь та криз;
- підтримують розвиток та функціонування фінансових ринків, зокрема: ЗДГ вкладаються у фінансові інструменти, забезпечуючи при цьому ліквідність та стабільність фінансових ринків;
- сприяють зменшенню фінансових ризиків – наявність ЗДГ знижує ризики, які пов'язані з втратою доходів або непередбаченими витратами, що сприяє загальній фінансовій стійкості домогосподарств [26].

Слід відмітити, що на процес формування ЗДГ впливають різні чинники. Це фактори як макроекономічного характеру, так і чинники людської фінансової поведінки, які пов'язані із особливостями поведінки ДГ та його членів. Також варто звертати увагу і на різноманітні мотиви, які пов'язані із формуванням заощаджень та виборі їх форми. Однак, схильність до заощадження населення в більшій мірі характеризується необхідністю формування відповідного ліміту чи резерву грошових коштів для забезпечення покриття майбутніх витрат, створення умов для підвищення власної фінансової платоспроможності та фінансової незалежності ДГ.

З точки зору економічної теорії, ЗДГ це не проста арифметична різниця між доходами і витратами населення, а співвідношення між доходами і споживанням, тобто заощадження характеризують невикористану частину доходу на споживання.

Головними суб'єктами які приймають участь в формуванні, збереженні та використанні заощаджень є держава, суб'єкти господарювання, фінансові посередники і самі домогосподарства.

Заощадження ДГ відіграють значну роль в економіці кожної країни. Тому залучення заощаджень ДГ для соціально-економічного розвитку суспільна є актуальним завданням для держави. Тобто подальший розвиток національного виробництва та зростання макроскопічних показників країни напряму залежить від акумулювання в економіку вільних грошових ресурсів домогосподарств.

Рух заощаджень домогосподарств у фінансовій системі країни здійснюється за допомогою інститутів фінансового ринку через механізми кредитування, інвестування, страхування тощо.

Механізм формування ЗДГ в економіці країни наведено на рис. 1.4.

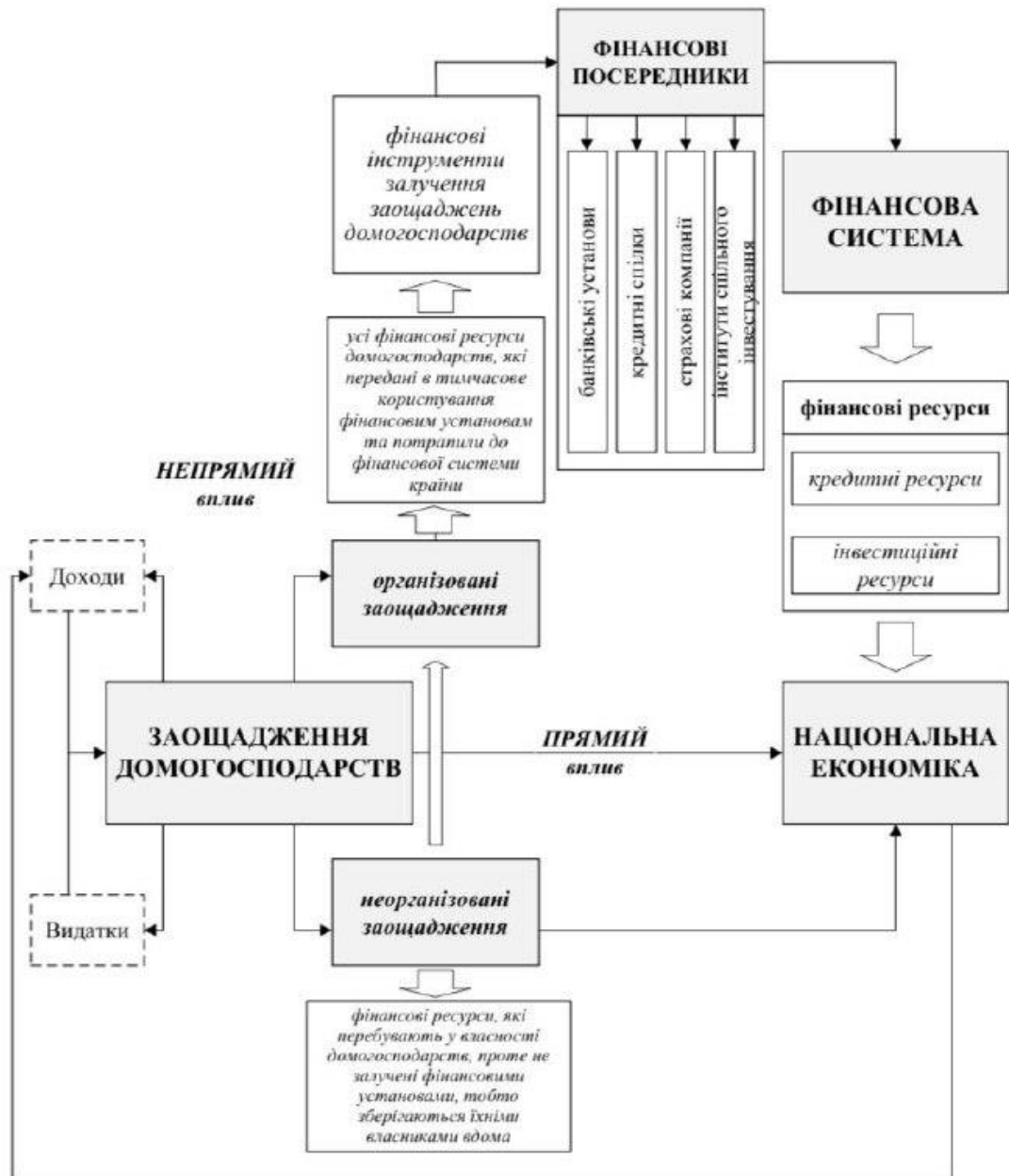


Рисунок 1.4 – Механізм формування ЗДГ в суспільстві [12, 24]

Слід відмітити, що основними спонукальними чинниками формування ЗДГ у вітчизняній економіці є: наявність тимчасово вільних грошових накопичень населення, які формуються як результат перевищення особистих доходів над їхніми витратами; бажання ДГ не споживати грошові ресурси у поточному періоді, а відкласти кошти з метою їх примноження у майбутньому.

Здійснення заощаджень на рівні окремого домогосподарства формується з врахуванням системи чинників зовнішнього і внутрішнього характеру. В свою чергу органи державної влади повинні впливати на зацікавленість ДГ до заощаджень через

прийняття відповідних рішень пов'язаних з підвищенням добробуту громадян, зростанням рівня їх доходів, виплат соціальних та інших трансфертів та допомог.

Залучення заощаджень в економіку країни здійснюється за рахунок фінансових посередників, які трансформують вільні кошти населення у в їх організовану форму, тобто ДГ передають у їх розпорядження власні накопичені кошти. Застосовуючи різноманітні фінансові інструменти фінансові посередники мотивують ДГ передавати у їх використання накопичені доходи, для отримання додаткового доходу. За допомогою організованої форми збереження коштів ЗДГ потрапляють до фінансової системи країни і забезпечують їхній кругообіг та дозволяють сформувати фінансові ресурси країни. До числа вітчизняних фінансових посередників, які здійснюють трансформацію ЗДГ у інвестиційні та кредитні ресурси відносяться: банківські установи, кредитні спілки, страхові компанії різних типів, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та інші фінансові установи, які відповідно до законодавства мають право залучати кошти фізичних осіб.

Створення сприятливих умов ефективного та стабільного функціонування фінансових посередників є базовим фактором постійного зростання заощаджень домогосподарств для розвитку різних видів економічної діяльності.

Варто зауважити, що між станом розвитку національної економіки країни та процесами формування ЗДГ існує тісний взаємозв'язок (рис.1.5) [12].

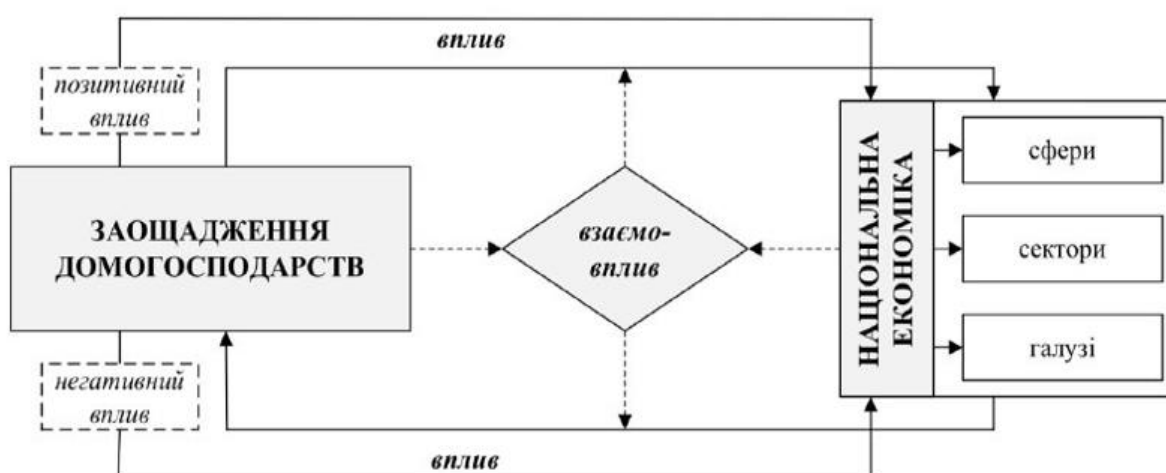


Рисунок 1.5 – Схема впливу заощаджень домогосподарств на розвиток національної економіки [12]

При цьому можна відмітити позитивний і негативний характер впливу ЗДГ на розвиток національної економіки. Так, за рахунок залучення коштів ДГ у фінансову

систему країни, здійснюється їх переливання у реальний сектор економіки, що дозволяє суб'єктам господарювання виконувати роботи, виробляти продукцію, продавати товари, надавати послуги і примножувати ВВП країни.

Фінансовий сектор, представлений фінансовим ринком, ринком фінансових послуг та системою фінансових посередників, в свою чергу, здійснює перерозподіл фінансових ресурсів між різними суб'єктами економіки, дозволяє отримати необхідні ресурси із зовнішніх джерел фінансування.

Держава, як орган який здійснює регулювання за процесами створення та використання фінансових ресурсів, стимулюючи ДГ здійснювати передачу особистих коштів у тимчасове користування фінансовим посередникам, сприяє процесам активної трансформації пасивних коштів у межах національної економіки в кошти для її розвитку.

Отже, ЗДГ в системі національної економіки виступають внутрішнім фінансовим ресурсом що використовується для забезпечення стабільного та ефективного розвитку економіки. Тому створення умов для формування ЗДГ у межах національної економіки є одним із найбільш складних та важливих завдань для органів державної влади, яке потребує консолідації діяльності органів законодавчої та виконавчої влади і Національного банку України.

Таким чином, дослідження сутності, ролі та значення заощаджень ДГ дозволили зробити висновок, що в економічній літературі відсутнє визначення даного поняття. Тому нами запропоновано під ЗДГ розуміти частину грошових доходів, яку ДГ не використовують на поточні споживчі цілі, а відкладають для забезпечення майбутніх потреб.

2 Види заощаджень домогосподарств та мотивація до їх залучення

Досліджуючи сутність, роль та значення ЗДГ було звернено увагу на різноманітність форм і видів заощаджень, які використовуються при оцінці їх впливу на розвиток національної економіки. Розглянемо більш детально різноманітні види і класифікаційні ознаки, які застосовуються при поділі заощаджень ДГ на групи.

Слід відмітити, що у науковій економічній літературі розрізняють різноманітні підходи до групування видів заощадження ДГ. Найбільш вдалу, на наш погляд, класифікацію ознак та видів заощаджень, які формуються в системі національної економіки було представлено автором Лозиченко О. М. [13]. На його переконання види заощаджень можуть бути сформовані за наступними ознаками: характером мобілізації; врахування індексу цін; мотивами здійснення; формою нагромадження; врахування споживання основного капіталу; приналежністю до секторів економіки; стимулом здійснення; метою здійснення; рівнем розрахунку; місцем розміщення (рис. 2.1).

Така систематизація представлених різноманітних видів заощаджень дозволяє досліджувати особливості їх формування і використання як в межах окремих суб'єктів економіки, так і виявляти вплив розміру, їх складу та структури ЗДГ та стан і рівень розвитку національної економіки [23, 26]. Це ще раз підтверджує те, що ЗДГ є складною та багатогранною економічною категорією.

Механізм формування і використання ЗДГ наведено на рис. 2.2.

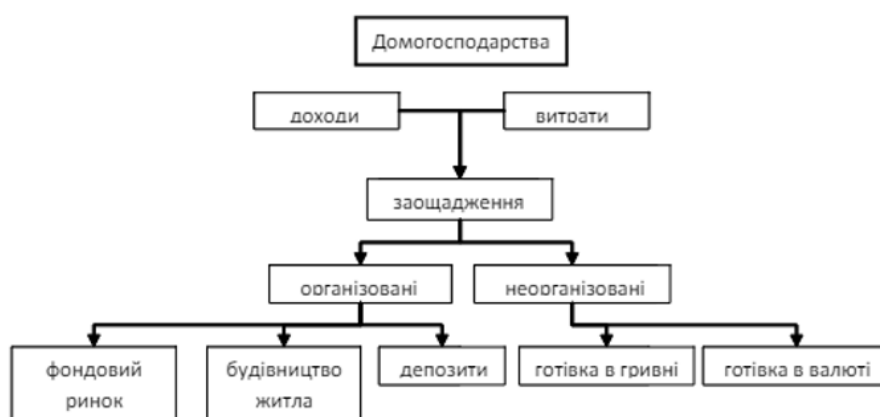


Рисунок 2.1 – Схема формування та використання ЗДГ [25]



Рисунок 2.1 – Класифікаційні ознаки та види заощаджень, які формуються в системі національної економіки [13]

Оскільки ДГ розрізняються своєю неоднорідністю, мають різні фінансові інтереси та можливості, самостійно визначають порядок розпорядження власними коштами, необхідно зупинитися на характеристиці їх окремих видів.

Наочно класифікацію видів ЗДГ наведено на рис. 2.3.

Так, окрім загальних класифікаційних ознак, таких як – форма, мотив, вітчизняні фахівці доповнюють іншими ознакам, притаманними для ЗДГ.



Рисунок 2.3 – Види заощаджень ДГ [9, 13]

Слід відмітити, що переважна більшість дослідників значну увагу приділяють характеристиці організованих та неорганізованих заощаджень (табл. 2.1.)

Отже за характером чи формою мобілізації ЗДГ поділяють на організовані та неорганізовані. До організованих належать активи ДГ, що мають фінансову природу їх походження та акумулюються і зберігаються у відповідних фінансово-кредитних інститутах – це: депозити, цінні папери, страхові поліси тощо. Заощадження домогосподарств у готівковій формі, які безпосередньо знаходяться на збереженні у

населення в національній та іноземній валютах – характеризують неорганізовану форму ЗДГ.

Деякі науковці вказують, що неорганізовані ЗДГ можуть набувати натуральної форми, наприклад, придбання товарів тривалого користування [2, 4], зберігання коштів у вигляді коштовностей, дорогоцінних металів, дорогих товарів тривалого користування [5]. Однак, придбання таких товарів можна розглядати як задоволення певних споживчих потреб людини, на які попередньо було заощаджено кошти, лише придбання будь-якого товару тривалого користування, відносяться до ЗДГ в натуральній неорганізованій формі.

Таким чином, організовані заощадження є більш економічно вигідними для ДГ, фінансових посередників та держави в цілому. Щодо неорганізованої форми зберігання заощаджень, то вона не вигідна не лише їхнім власникам, які не отримують відповідні доходи, але й державі, адже значні їх обсяги ускладнюють процес регулювання грошової маси в обігу.

Іншим вихідним критерієм класифікації заощаджень є функціональна спрямованість або спонукальні мотиви для здійснення заощаджень, у відповідності з яким заощадження домогосподарств поділяють на мотивовані (або добровільні) та немотивовані (або вимушені).

Створення мотивованих заощаджень визначається намаганням підвищити або хоча б зберегти рівень задоволення потреб членів ДГ у майбутньому. Мотивовані заощадження, як правило, є добровільними. Це означає, що ДГ свідомо та добровільно відмовляються від певної частки поточного споживання для забезпечення майбутніх потреб.

Однак інколи виникають ситуації, коли громадяни через певні, незалежні від них обставини, змушені відмовлятися від звичних обсягів споживання і збільшувати свої заощадження. У таких випадках мають місце немотивовані (вимушені) заощадження.

Відсутність мотиву для формування заощаджень не означає безпричинності їх утворення. При неповному задоволенні попиту населення заощадження утворюються навіть проти його волі, якщо платоспроможний попит не відповідає пропозиції з боку виробництва [5].

Наступним критерієм класифікації ЗДГ є також форма їх здійснення. Вибір членами домашнього господарства найефективніших форм заощаджень є одним із найскладніших і водночас найважливіших завдань, які домогосподарства вирішують, приймаючи рішення про здійснення заощаджень. Основними видами такої форми ЗДГ є: готівкові кошти; кошти на рахунках фінансово-кредитних установ; вкладення.

Таблиця 2.1 – Види та класифікація заощаджень домогосподарств [6, 7, 13]

Класифікаційна ознака	Вид заощаджень	Характеристика
За функціональною спрямованістю	Мотивовані	Кошти для придбання дорогих товарів; непередбачувані витрати; витрати майбутніх періодів (весілля, освіта та ін.); звичка заощаджувати кошти; заощадження з метою отримання прибутку
	Немотивовані	Рівень доходів досить великий, тобто домогосподарство має змогу задовольнити нинішні потреби; рівень пропозиції та якість пропонованих товарів або послуг не може задовольнити попит споживачів; у державі реалізується ефективна політика, спрямована на підвищення рівня заощаджень домогосподарств
За характером мобілізації заощаджень	Організовані	Кошти, які за допомогою посередників; банків, небанківських кредитних установ, страхових компаній, інститутів спільного інвестування тощо розміщені на фінансовому ринку і приносять їхнім власникам дохід у вигляді відсотків, дивідендів
	Неорганізовані	Кошти в національній та іноземній валютах, які знаходяться на руках у населення, в банківських сейфах, а також кошти, вкладені у товари тривалого користування та майно
За формою здійснення заощаджень	Готівкові заощадження	заощадження в іноземній та національній валютах
	Кошти на рахунках фінансово-кредитних установ	кошти на рахунках у банках; кошти у небанківських фінансових установах
	Вкладення	вкладення в акції та боргові цінні папери, вкладення в нерухомість, дорогоцінні метали, антикваріат

Отже, дослідження сукупності видів ЗДГ дозволяє зробити висновки, що при їх поділі використовують різні класифікаційні ознаки, такі як: формою; наявність мотивації; валюта збереження заощаджень; реальна вартість; ступінь бажання заощаджувати; рівень ризику втрати заощаджень; терміни вкладання коштів; джерело вкладення; вид установи, якій передані заощадження; форма розміщення; спосіб утворення заощаджень. Однак, найбільш поширеною є концепція розподілу

заощаджень на організовані та неорганізовані; мотивовані та немотивовані.

У процесі здійснення заощаджень частини отримуваних доходів домогосподарства керуються різними мотивами, зокрема: накопичувальний мотив (придбання дорогих товарів); мотив перестороги (створення резерву непередбачуваних витрат); мотив забезпечення гідного майбутнього (витрати майбутніх періодів: освіта, одруження, турбота про старість тощо); мотив спадку (забезпечення добробуту наступних поколінь); мотив незалежності (насолада від фінансової незалежності та свободи дій; інвестиційний мотив (заощадження з метою отримання прибутку) [9, 16, 23].

Сучасний механізм формування сукупних доходів населення має ринкову та неринкову складові. Ринкова складова охоплює процеси формування факторних доходів населення через ринок праці, підприємницьку діяльність, отримання доходів від ділових активів та власності. Неринкова складова включає такі шляхи отримання доходів, як соціальні трансферти держави, приватні трансферти та формування доходів у натуральній формі в особистому підсобному господарстві. Визначено, що доходи населення відіграють надзвичайно важливу роль у соціально-економічному розвитку країни, оскільки вони виконують такі функції: є економічною основою відтворення народонаселення; забезпечують добробут та якість життя; обумовлюють рівень споживання та формують платоспроможний попит; визначають рівень нагромадження, яке є джерелом інвестиційних ресурсів; є чинником соціально-економічної стратифікації суспільства; визначають можливості людського розвитку; є критерієм соціальної орієнтації економіки. При аналізі формування заощаджень варто враховувати мотивацію суб'єктів цих процесів. Адже саме вплив зовнішнього економічного середовища визначає, який саме мотив заощаджень домогосподарств буде домінуючим: період прогнозування, рівномірне споживання протягом усього періоду життя, мотив спадкування [28] (рис. 2.4).

Слід звернути увагу на те, що формування відповідної моделі фінансової поведінки ДГ залежить від наявності сукупності мотивів, факторів та стимулів окремих ДГ до заощадження грошових коштів.



Рисунок 2.4 – Види мотивів, що впливають на заощадження домогосподарств [28]

Типи моделей фінансової поведінки ДГ, види фінансових стратегій та їх характеристика наведені у табл. 2.2.

Відповідно до даних даної таблиці виокремлюють три МФП домогосподарств, що враховують різні мотиви схильності населення до заощадження: споживча, заощаджувальна та інвестиційна.

Таблиця 2.2 – Типи моделей фінансової поведінки ДГ

Тип моделі	Фінансові стратегії	Характеристика
1	2	3
Споживча	Стратегія державних трансфертів	Мінімальна диверсифікація стратегій і інструментів, максимальна концентрація пасивних стратегій, наявність неліквідних активів, вирішення поточних проблем
	Стратегія приватних трансфертів	
	Майнова стратегія (у неліквідних формах)	
	Мінімальна стратегія	
Заощаджувальна	Стратегія запозичень	Максимальна диверсифікація стратегій, мінімальна диверсифікація інструментів, помірна концентрація активних і пасивних стратегій, переважання ліквідних форм активів, акцент на збереження заощаджень в умовах інфляції та знецінення
	Стратегія готівкових заощаджень	
	Стратегія організованих вкладів	
	Стратегія наданих кредитів	
	Майнова стратегія (у ліквідній формі)	
	Страхова стратегія	
	Соціальна стратегія	
Інвестиційна	Майнова стратегія (у ліквідній формі)	Мінімальна диверсифікація інструментів, максимальна концентрація активних стратегій, відсутність неліквідних активів, акцент на дохідні фінансові інструменти.
	Страхова стратегія	
	Стратегія цінних паперів	
	Стратегія готівкових заощаджень	
	Стратегія організованих вкладів	
	Соціальна стратегія	

Отже, залучення заощаджень в інвестиційний процес передбачає наявність сукупності інструментів, форм і методів, які забезпечують капіталізацію частини доходів домашніх господарств та сприяють їх збереженню і зростанню, тобто особливого механізму трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції. Механізм трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційні ресурси в

різних країнах має свою національну специфіку. Однак, узагальнивши, можна представити його наступним чином:

- операції на фондовому ринку (купівля цінних паперів);
- посередництво (через фінансово-кредитні інститути, які акумулюють вільні фінансові ресурси домогосподарств).

Сучасний механізм трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційний ресурс являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, та має наступні характеристики:

- багатосуб'єктність: населення, яке здійснює заощадження та є постачальником грошового капіталу;
- господарюючі суб'єкти, що мають на нього попит; різноманітні кредитно-фінансові інститути, що забезпечують взаємодію між різними групами суб'єктів;
- різноманіття інструментів, за допомогою яких заощадження населення залучається до економічного обороту в якості інвестиційних ресурсів;
- наявність різних моделей, що забезпечують реалізацію мотивів і досягнення конкретних економічних і соціальних цілей.

Механізм трансформації заощаджень населення в інвестиції вирішує цю проблему, забезпечуючи максимізацію обсягу організованих заощаджень. Але він також припускає, що заощаджені кошти, по-перше, мають бути відчужені від власника на умовах зворотності, терміновості, платності; по-друге, вони передаються господарюючим суб'єктам, які здатні їх ефективно використовувати, на тих самих умовах; по-третє, вони мають прийняти іншу, відмінну від грошової, форму. Це передбачає наявність певних передумов для мобілізації заощаджень населення й трансформації їх в інвестиції для реального сектора економіки [12, 23].

Проте сучасний механізм трансформації заощаджень населення в інвестиції характеризується наступними особливостями – у той час як господарюючі суб'єкти здійснюють пошук доступних джерел фінансування інвестицій, значна частина заощаджень населення акумулюється у формі готівкової національної та іноземної валюти.

Проведений аналіз видів ЗДГ та особливостей їх формування встановити багатоканальність їх формування в економіці країни, значний перелік

класифікаційних ознак та видів, що дозволяє визначити ЗДГ як ключовий елемент формування ресурсної бази в системі вітчизняної економіки та банківських установ зокрема.

3 Аналіз сучасного стану заощаджень домогосподарств та напрями їх залучення банківськими установами України

Заощадження населення є базовим показником, який характеризує обсяг доходів, які ДГ використовують не на покриття споживчих видатків, а для отримання додаткових вигід у майбутньому. Тобто, вони характеризують перевищення доходів населення над їх витратами. Слід відмітити, що сума заощаджень напряму залежить від розміру доходів і витрат ДГ. Спочатку проаналізуємо показники динаміки заощаджень населення України на основі даних Державної служби статистики України (табл. 3.1). Однак, з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну офіційні дані щодо доходів і витрат населення України оновлювалися лише за 2021 р. Тому достатньо проблемним є проведення об'єктивної оцінки заощаджень населення, оскільки Держстат не наводить узагальнених даних заощаджень населення накопиченим підсумком взагалі.

Таблиця 3.1 – Показники доходів, витрат та заощаджень населення України за 2017-2021 рр., млрд грн. [18]

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення
Доходи населення	2652,1	3248,7	3744,1	4045,2	4863,5	2211,4
Витрати населення	2621,4	3217,2	3756,5	3981,3	4855,8	2234,4
Заощадження населення, всього	30,6	31,5	-12,5	63,9	7,7	-22,9
в т. ч. приріст фінансових активів	62,7	54,4	27,9	108,5	44,4	-18,3
Темпи проросту заощаджень, %	-	2,9	139,6	411,2	-0,9	-

Наведені дані свідчать, що за 2017-2021 роки в Україні відмічалася стійка тенденція до зростання обсягів доходів населення. У 2021 р. абсолютне значення даного показника становило 4863,5 млрд грн., що на 2211,4 млрд грн. або на 83,3 % більше у порівнянні з 2017 р. Споживчі витрати населення також зростали по роках. Якщо у 2017 р. витрати населення становили 2621,4 млрд грн, то до 2021 р. їх обсяг зріс у 1,85 раз і складав 4855,8 млрд грн. Аналізуючи показники заощаджень населення слід відмітити нестійку динаміку даних індикаторів за періоди аналізу. Так у 2018 р. відмічалася незначне зростання їх обсягу до 31,5 млрд грн., наслідки пандемії Коронавірусу негативно позначилися на прирості заощаджень (-12,5 млрд

грн. у 2019 р.). Однак, у 2020 році населення максимально заощаджувало власні фінансові ресурси, показник становив 63,9 млрд грн., а 2021 р. характеризувався незначним обсягом заощаджень ДГ – на рівні 7,7 млрд грн., тобто населення вилучало кошти вкладені у банківські установи.

Таким чином, можна зробити висновок, що населення України, доходи якого в основному формувалися за рахунок заробітної плати і соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів (в середньому за період аналізу становили 46,1 % і 32,8 % від загального обсягу доходів відповідно) використовувалися на покриття поточних споживчих видатків (в середньому 99,3 % загальної суми видатків населення) (додаток А) і лише незначна частина акумулювалася у вигляді заощаджень (рис. 3.1).



Рисунок 3.1 – Частка заощаджень населення у доходах, % [18]

Дані рисунку наочно підтверджують невелику питому вагу заощаджень населення у загальних доходах громадян України за 2017-2021 рр. Середній показник за період аналізу становив лише 0,7 % від суми доходів населення, при цьому найвищий рівень показника спостерігався у 2020 р. – 1,6 % сукупних доходів населення, а у 2021 р. він скоротився до 0,2 %.

Доходи від власності, які населення отримує від грошових вкладів у національній валюті, заощаджень у цінних паперах та іноземній валюті, вкладення

коштів у нерухомість у структурі доходів займали в середньому за 2017-2021 рр. лише 2,7 %, при цьому відмічається їх стійка тенденція до скорочення по роках. Отже, це є свідченням недостатньо ефективною інвестиційної активності та заощадливості українців в останні роки.

В умовах воєнного стану, коли основними джерелами грошових доходів населення є заробітна плата, пенсії, стипендії та інші види соціальних допомог, а рівень споживчих витрат зростає, заощадження населення стають додатковими ресурсами забезпечення життєдіяльності громадян. Однак, починаючи із 2022 р. відмічається зменшення обсягу заробітної плати вітчизняних громадян через втрату роботи значної кількості населення та відтік їх за кордон, тому питома вага заробітної плати буде мати тенденцію до скорочення, а частка соціальних виплат повинна, навпаки, зростати у структурі доходів громадян України.

Показники складу та структури заощаджень населення України наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Склад та структура заощаджень населення України за 2017-2021 рр., млрд грн. [18]

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення
Заощадження населення, всього	30,6	31,5	-12,5	63,9	7,7	-22,9
в т. ч.						
нагромадження нефінансових активів	-32,1	-22,9	-40,4	-44,5	-36,8	4,7
у відсотках до загальної суми, %	-104,9	-72,7	-323,2	-69,8	-480,7	-375,8
приріст фінансових активів	62,7	54,4	27,9	108,5	44,4	-18,3
у відсотках до загальної суми, %	204,9	172,7	223,2	169,8	580,7	375,8

Населення зберігає кошти у вигляді нагромаджень нефінансових активів (матеріальних і нематеріальних активів – купівлю нерухомості та будівництво і капітальний ремонт житла, придбання земельних ділянок тощо) та вкладення у фінансові активи (готівка, депозити, цінні папери – акції, облігації та інші фінансові інструменти, дорогоцінні метали тощо).

Показники складу заощаджень населення свідчать, що громадяни України за весь період аналізу мали від’ємні значення накопичень у формі нефінансових активів, тобто не відбувалося приросту коштів направлених на будівництво житла. А вкладення у фінансові активи були більш стабільними і постійними.

Отже, ватро зауважити, що основними формами заощаджень ДГ залишаються вклади у банківські депозити, дорогоцінні метали, державні цінні папери та інвестування у нерухоме майно. Основними критеріями ДГ для вкладення вільних грошових коштів у відповідний актив є: доступність активу для інвестування на риках; рівень прибутковості (дохідності) фінансової операції; рівень фінансового ризику; строковість вкладення коштів та їх повернення.

В Україні вклади на депозитні рахунки є досить популярною формою збереження власних коштів фізичних осіб. У свою чергу, банківські установи зацікавлені у залученні коштів клієнтів для нарощення їхньої ресурсної бази, тому здійснюють зручне та комфортне обслуговування банківських рахунків; гарантують їх власникам надійність збереження і своєчасність повернення коштів.

Формування ресурсної бази банків України здійснюється за рахунок таких основних джерел: капіталу, в т. ч. і власного, та зобов'язань, а саме – залучення коштів клієнтів у формі депозитів. Проаналізуємо основні показники діяльності банківських установ України за 2017-2023 рр. (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Основні показники функціонування банківської системи України за 2017-2023 рр., млрд. грн. [19]

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Кількість банків, шт.	82	77	75	73	71	67	63
Пасиви, всього	1333,8	1359,7	1493,3	1822,8	2053,2	2351,7	2942,8
із них:							
- кошти клієнтів, всього	898,9	933,0	1077,2	1363,1	1526,7	1876,0	2406,2
в т.ч.:							
- кошти фізичних осіб	478,1	508,5	552,1	681,9	726,9	933,2	1084,3
їх частка у пасивах, %	35,8	37,4	37,0	37,4	35,4	39,7	36,8

Кількість банків в Україні за 2017-2023 рр. стрімко скорочувалася, що мало позитивний вплив на стабільність функціонування банківської системи України. Загальна сума пасивів за період аналізу зростала до 2942,8 млрд грн., що на 1609 млрд грн. або у 1,2 рази більше ніж у 2017 р. При цьому кошти клієнтів – юридичних і фізичних осіб також збільшувалися по роках, і складали в середньому 75,5 % від загального обсягу фінансових ресурсів банків. Частка коштів фізичних осіб у загальних пасивах мала нестійку динаміку і знаходилася в межах від 35,4 % до 39,7 %, що в середньому становило 37 % загальних ресурсів банків.

Заощадження населення активно використовуються для поповнення ресурсної бази банків. Наочно стан та динаміка показників заощаджень населення та їх роль у ресурсному забезпеченні діяльності банків наведено на рис. 3.2.

Отже, якщо у 2017 р. сукупні обсяги заощаджень населення, залучених у банківський сектор становили 495,3 млрд грн. або 37,13 % ресурсів банків, то у 2023 р. обсяг депозитних ресурсів збільшився до 1228,5 млрд грн. або у 2,5 рази у порівнянні з 2017 р., а частка у ресурсному потенціалі банків зросла до 41,75 %.

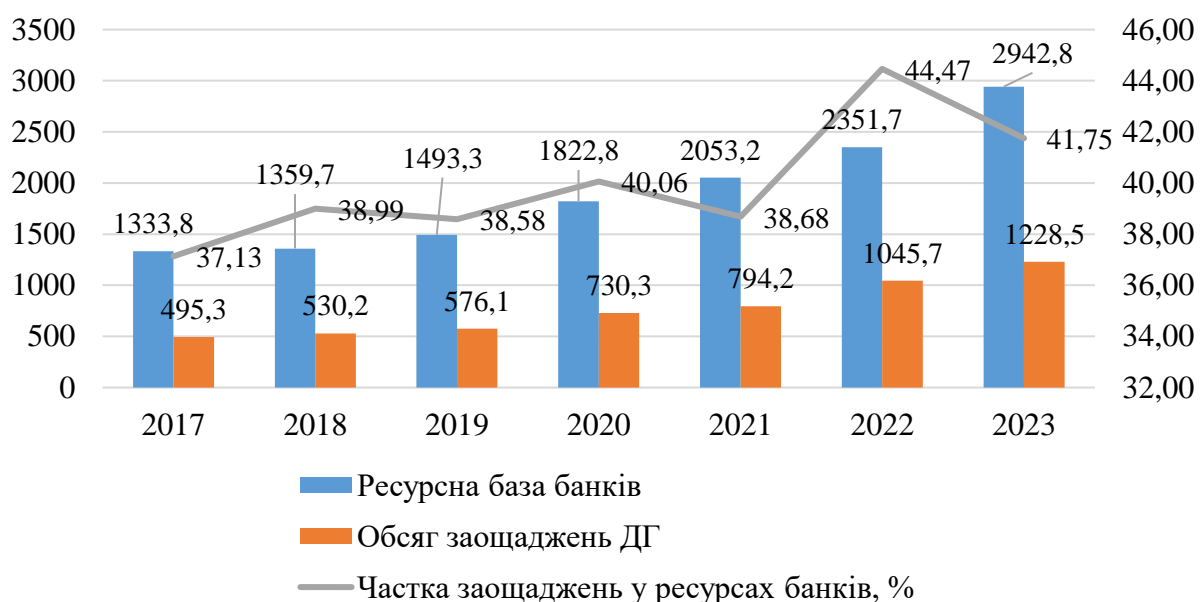


Рисунок 3.2 – Динаміка показників ресурсної бази банків та обсягу заощаджень ДГ за 2017-2023 рр. млрд грн. [4, 19]

При цьому середнє значення показника частки заощаджень у ресурсах банків за 2017-2023 рр. становило 39,95 %. Отже банки відновили довіру громадян, в результаті чого вклади коштів на депозитні та поточні рахунки банків стрімко зросли. Це підтверджується і результатами діяльності банківських установ у період війни, адже внески у грошовому виразі за ці періоди зросли майже у 1,5 рази.

Розглянемо показники динаміки депозитів ДГ залучених у банківський сектор у розрізі видів валют за 2017-2023 рр. (табл. 3.4).

Варто зауважити, що населення України в цілому віддавало перевагу вкладам у банківські установи у національній валюті. У 2023 році їх обсяг становив 795,5 млрд грн., що на 543,1 млрд грн. перевищує значення показника за 2017 рік.

Таблиця 3.4 – Динаміка депозитів домогосподарств залучених у банківський сектор у розрізі видів валют в Україні за період 2017–2023 рр. [19]

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Депозити ДГ, млрд грн.	495,313	530,249	576,126	730,318	794,152	1045,731	1228,546
зміна у річному обчисленні, %	11,4	7,1	8,7	26,8	8,7	31,7	17,5
в т.ч.:							
- у національній валюті, млрд грн.	252,439	289,416	339,168	433,417	506,98	653,343	795,493
у відсотках до загальної суми, %	50,97	54,58	58,87	59,35	63,84	62,48	50,97
- в іноземній валюті, млрд грн.	242,874	240,833	236,958	296,901	287,172	392,388	433,053
у відсотках до загальної суми, %	49,03	45,42	41,13	40,65	36,16	37,52	49,03

Також відмічаємо стабільне зростання обсягів депозитів залучених банками у національній валюті за весь період аналізу в 3,15 рази. Тобто населення в останні роки більше довіряє депозитам у гривневому еквіваленті.

За аналізований період також відбувалося нарощення вкладів ДГ за банківськими депозитами в іноземній валюті. Однак темпи приросту вкладених коштів значно нижчі ніж за гривневими депозитними вкладками. При цьому зростання коштів у 2023 р. до 2017 р. становило лише 190,2 млрд грн. у грошовому вимірнику або у збільшення складало 1,78 рази.

Питома вага депозитів ДГ залучених банками України за видами валют у 2017-2023 рр. наведено на рис. 3.3.

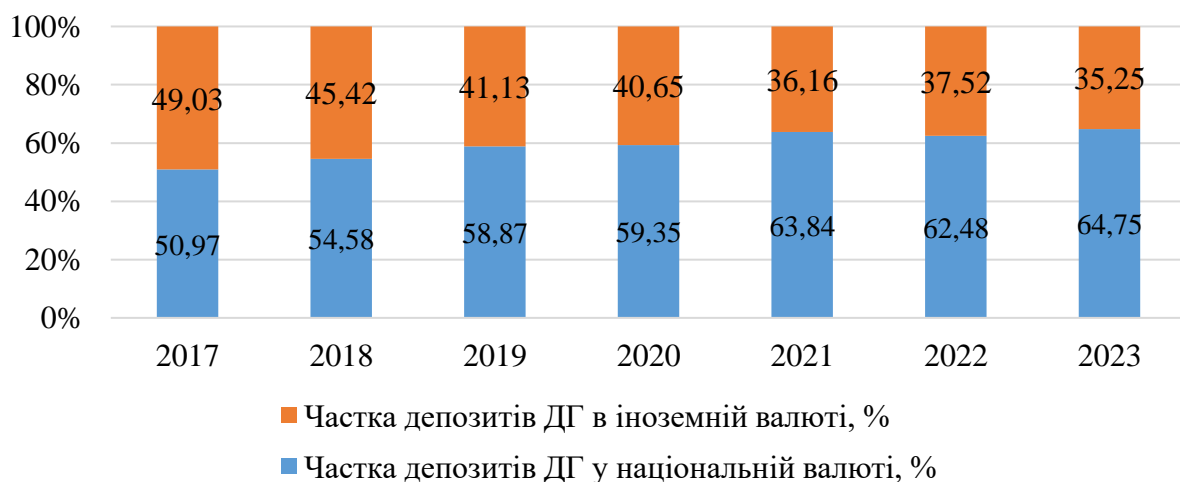


Рисунок 3.3 – Структура депозитів ДГ у розрізі видів валют [19]

Отже, позитивний абсолютний приріст депозитних ресурсів у національній валюті за весь досліджуваний період призвів до стійкого зростання їх частки у загальному обсязі депозитів. Так, якщо у 2017 р. частка депозитів у гривневому еквіваленті становила 50,93 % від загальної суми депозитів, то у 2023 р. вона зросла до 64,75 %, або на 13,82 %.

В той же час не дивлячись на зростання обсягів вкладів ДГ в іноземній валюті питома вага даних коштів мала тенденцію до скорочення. Частка депозитів в іноземній валюті знизилася із 49,03 % у 2017 р. до 35,25 % або на 13,78 в.п.

Отже, у клієнтському портфелі ДГ переважають депозити у національній валюті.

Важливою характеристикою при залученні коштів ДГ є строки їх повернення (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Динаміка депозитів домогосподарств залучених у банківський сектор у розрізі строків погашення в Україні за період 2017–2023 рр., млрд грн. [19]

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Депозити ДГ , всього	495,313	530,25	576,126	730,317	794,152	1045,731	1228,546
із них:							
- на вимогу	165,978	203,41	240,125	378,999	473,242	711,848	788,703
- строкові	329,335	326,84	336,001	351,318	320,91	333,883	439,843
в т.ч.							
до 1 року	181,092	210,188	237,69	237,493	209,207	238,154	348,631
від 1 до 2 років	142,017	109,895	92,669	104,883	101,748	85,359	79,158
більше 2 років	6,227	6,757	5,642	8,942	9,955	10,369	12,054

Дані таблиці дозволяють зробити висновок що незважаючи на зростання коштів як на поточних так і на строкових рахунках у 2017-2019 рр. ДГ надавали перевагу строковим вкладам. Так, якщо у 2017 р. співвідношення між залученими коштами за строками становило 163,3 млрд грн. на користь строкових вкладів, то у 2020 році вклади до запитання почали перевищувати обсяги строкових коштів на 27,7 млрд грн. і така тенденція зберіглася до кінця 2023 р., при цьому обсяг коштів на вимогу у 2023 р. перевищував на 348,9 млрд грн. обсяги строкових вкладів.

За період аналізу змінився також склад строкових депозитів за термінами погашення. Так якщо у 2017 р. ДГ вкладали кошти до 1 року та від 1 до 2 років (55 % і 43 % від суми строкових коштів відповідно по кожній групі), то у період повномасштабної війни, в основному населення вкладає кошти до 1 року (71 % і 79 %

від строкових депозитів у 2022 та 2023 рр. відповідно).

Питома вага депозитів ДГ залучених банками України у розрізі строків погашення наведена на рис. 3.4.

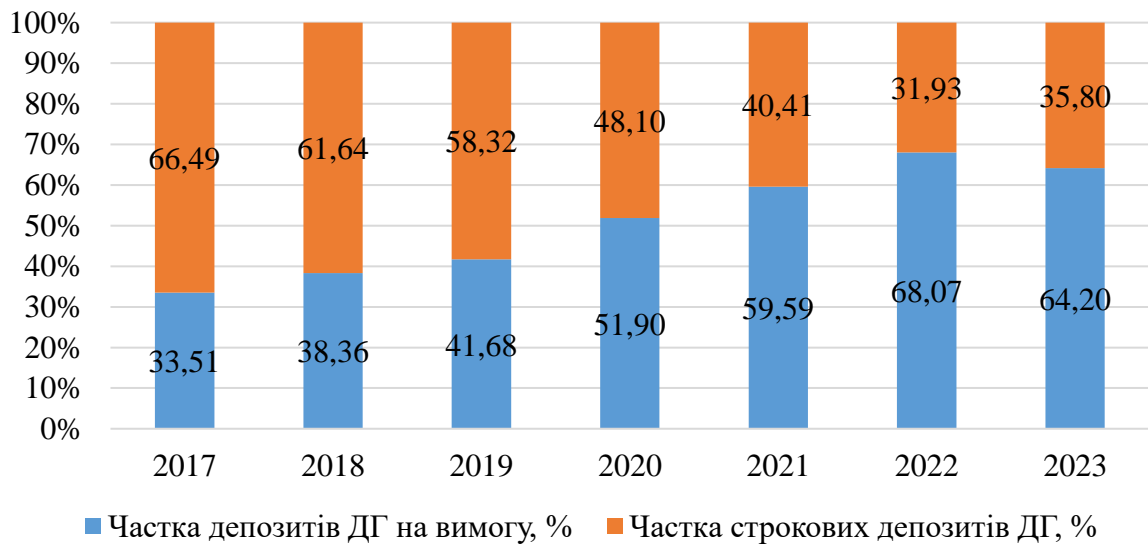


Рисунок 3.4 – Структура депозитів ДГ у розрізі строків погашення за 2017-2023 рр., %

Як свідчать наведені дані у структурі депозитів ДГ відбулися відчутні зміни за досліджуваний період. Так, якщо на початку аналізованого періоду частка депозитів на вимогу становила 33,51 %, то на кінець 2023 р. вона зросла майже вдвічі або на 30,69 в.п. і дорівнювала 64,2 %. Тобто ДГ тримають значну частину власних коштів на поточних (зарплатних чи соціальних рахунках) та на рахунках до запитання.

Населення в умовах політичної та економічної нестабільності в країні незважаючи на збільшення мінімального ліміту вкладів через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, значно скоротили вклади на строкові депозити від 1 до 2 років і більше 2 років.

Таке домінування вкладів на вимогу і строкових депозитів до 1 року може створювати певну строкову незбалансованість у склад активів і пасивів банківських установ, та призводить до зниження рівня ліквідності та платоспроможності банків і виконання ними поточних фінансових зобов'язань. Тому надання додаткових гарантій надійності та безпеки вкладникам, за рахунок добровільного страхування депозитних вкладів, виступає дієвим методом стабілізації депозитних ресурсів, як

джерела формування ресурсної бази банківських установ.

Важливим чинником, який впливає на обсяги залучення депозитів ДГ банками, є величина процентних ставок (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Процентні ставки за новими депозитами, залученими від ДГ у банківський сектор, % [19]

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Процентна ставка за депозитами ДГ, всього, % річних	7,8	7,0	8,3	6,8	4,9	5,8	8,3
в т.ч.:							
у національній валюті	12,1	11,1	12,6	10,0	7,0	8,2	11,8
в іноземній валюті	3,4	2,5	2,6	1,6	0,7	0,7	0,9

Зміна процентних ставок за депозитами в іноземній і національній валютах може впливати на розмір залучених коштів ДГ у банківську систему. Однак, в той же час проведені аналітичні дослідження підтверджують таку тезу, що зниження процентних ставок не призводить до відтоку депозитів ДГ і, навпаки, зростання вартості депозитних ресурсів не є фактором нарощення ДГ депозитних вкладів. Так, ДГ більш схильні оцінювати зміну процентних ставок як сигнал про зниження чи підвищення рівня ризикованості депозитних операцій в цілому. Отже, на прийняття рішення ДГ щодо формування заощаджень у формі депозитів в більшій мірі впливають такі чинники як розмір реальних доходів населення, рівень їх довіри до банків, можливість знецінення чи втрати грошових коштів та бажання отримати додаткові фінансові вигоди.

Таким чином можна зробити висновок, що в сучасних умовах заощаджувальна поведінка ДГ України характеризувалася такими тенденціями: незважаючи на збільшення загальних обсягів доходів і видатків ДГ за період 2017-2021 р., обсяги заощаджень не мали значних абсолютних показників до зростання, а у 2019 р. відмічалася вилучення заощаджень на споживчі цілі; тобто низькі темпами приросту реальних грошових доходів населення, призвели до зниження схильності населення до заощаджень, частка яких в середньому за період аналізу знаходилася на рівні 0,7 % у загальних доходах ДГ.

Найбільші обсяги заощаджень ДГ отримують за статтею доходи від власності,

оскільки є власниками значних коштів вкладених в активи переважно у фінансовій формі, і незначна частка у нефінансовій формі. Слід також відмітити, що значна частина заощаджень ДГ знаходяться в неорганізованій формі (поза банками у вигляді готівки на руках населення, переважно, в іноземній валюті).

Проведені дослідження підтвердили те, що основним видом джерел формування банківських фінансових ресурсів є залучені кошти у вигляді депозитів. Депозити ДГ у складі пасивів банків в середньому за досліджуваний період становили майже 40 % фінансових ресурсів. Відновлення довіри до вітчизняної банківської системи да підвищення схильності до заощадження в період війни дозволили значно наростити обсяги депозитних ресурсів ДГ, а саме до 1228,5 млрд грн. на кінець 2023 року. Однак, для депозитних операцій ДГ на рівні банків характерним є значне переважання вкладів на депозити у національній валюті і значна короткостроковість вкладення коштів (переважають вклади на вимогу та терміном до 1 року).

Тому потрібно врахувати основні недоліки які перешкоджають активному залучення вільних грошових коштів ДГ у національну економіку через банківський сектор, з метою перевірення їх на потужний інвестиційний ресурс для розвитку економіки та її відновлення у після воєнний період.

Поліпшення процесу трансформації заощаджень в інвестиції наступні:

- фінансовий (здійснення політики, спрямованої на зростання доходів, зменшення податкового навантаження на домогосподарства та урядових запозичень у приватного сектора);
- інституційний (подальший розвиток та зміцнення банківської системи, прискорення становлення різноманітних небанківських фінансово-кредитних інституцій: кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, інвестиційних фондів тощо);
- інструментальний (розширення переліку фінансових послуг і продуктів, які надаються приватному інвестору, а також продукування нових інвестиційних інструментів, створення належних умов для диверсифікації вкладень домогосподарств);
- гарантійний (удосконалення чинного законодавства щодо гарантування

вкладів фізичних осіб з урахуванням зарубіжного досвіду, а також захист і підтримка конкурентних позицій вітчизняних фінансових установ стосовно аналогічних установ-нерезидентів на українському ринку);

– інформаційний (налагодження співпраці з підприємствами, організаціями та органами місцевого самоврядування щодо організованого фінансового консультування громадян та інформування про нові банківські продукти, надання громадянам та потенційним інвесторам неупередженої інформації про основні тенденції та особливості функціонування фінансового ринку тощо) [21].

Отже, основними перешкодами на шляху трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції в національну економіку є як проблеми самих домогосподарств (низький рівень фінансового благополуччя й фінансової освіченості, недовіра до фінансової системи держави через періодичне знецінення гривні й ліквідацію фінансових установ), так і проблеми загальнодержавного рівня (відсутність повноцінного національного фінансового ринку, обмежена пропозиція фінансових послуг та спеціальних інвестиційних інструментів, призначених для роздрібного інвестора, недостатнє державне стимулювання ощадно-інвестиційної поведінки).

ВИСНОВКИ

Дослідження сутності, ролі та значення заощаджень ДГ дозволили зробити висновок, що в економічній літературі відсутнє визначення даного поняття. Тому нами запропоновано під ЗДГ розуміти частину грошових доходів, яку ДГ не використовують на поточні споживчі цілі, а відкладають для забезпечення майбутніх потреб. ЗДГ носять фондний характер та представляють собою сукупність грошових коштів, які можуть бути використанні у майбутньому у різноманітних формах заощаджень або вкладені у вигляді прямих чи фінансових інвестицій. Результати проведеного дослідження сутності ЗДГ та їх змістовних характеристик дозволили сформулювати висновки щодо даної категорії: це відкладена частина грошових коштів, які призначені для використання та задоволення особистих потреб населення у майбутньому; це частина грошового обороту, яка покликана здійснювати обслуговування товарно-грошових відносин; заощадження населення пов'язані з накопиченням активів; вкладаються у фінансові і нефінансові активи (депозити, цінні папери, готівка тощо).

ЗДГ в системі національної економіки виступають внутрішнім фінансовим ресурсом що використовується для забезпечення стабільного та ефективного розвитку економіки. Тому створення умов для формування ЗДГ у межах національної економіки є одним із найбільш складних та важливих завдань для органів державної влади, яке потребує консолідації діяльності органів законодавчої та виконавчої влади і Національного банку України.

Проведений аналіз видів ЗДГ та особливостей їх формування встановити багатоканальність їх формування в економіці країни, значний перелік класифікаційних ознак та видів, що дозволяє визначити ЗДГ як ключовий елемент формування ресурсної бази в системі вітчизняної економіки та банківських установ зокрема.

В сучасних умовах заощаджувальна поведінка ДГ України характеризувалася такими тенденціями: незважаючи на збільшення загальних обсягів доходів і видатків

ДГ за період 2017-2021 р., обсяги заощаджень не мали значних абсолютних показників до зростання, а у 2019 р. відмічалось вилучення заощаджень на споживчі цілі; тобто низькі темпами приросту реальних грошових доходів населення, призвели до зниження схильності населення до заощаджень, частка яких в середньому за період аналізу знаходилась на рівні 0,7 % у загальних доходах ДГ.

Найбільші обсяги заощаджень ДГ отримують за статтею доходи від власності, оскільки є власниками значних коштів вкладених в активи переважно у фінансовій формі, і незначна частка у нефінансовій формі. Слід також відмітити, що значна частина заощаджень ДГ знаходяться в неорганізованій формі (поза банками у вигляді готівки на руках населення, переважно, в іноземній валюті).

Проведені дослідження підтвердили те, що основним видом джерел формування банківських фінансових ресурсів є залучені кошти у вигляді депозитів. Депозити ДГ у складі пасивів банків в середньому за досліджуваний період становили майже 40 % фінансових ресурсів. Відновлення довіри до вітчизняної банківської системи да підвищення схильності до заощадження в період війни дозволили значно наростити обсяги депозитних ресурсів ДГ, а саме до 1228,5 млрд грн. на кінець 2023 року. Однак, для депозитних операцій ДГ на рівні банків характерним є значне переважання вкладів на депозити у національній валюті і значна короткостроковість вкладення коштів (переважають вклади на вимогу та терміном до 1 року).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюга Н. А. Сутність і функції домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин. *Державне управління: теорія та практика*. 2016. №1. С. 84-94.
2. Ватаманюк О. З. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2007. 536 с.
3. Власова І. В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки. *Економіка: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 4 – 7.
4. Вядрова І. М., Морозов О. В. Заощадження населення як джерело банківських ресурсів: сутність, стан і перспективи. *Бізнес Інформ*. № 12 '2020
5. Дубина М. В. Інвестиційний ресурс системи парабанківських посередників як фактор розвитку національної економіки. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія "Економіка і управління"*. 2010. Вип. 16. С. 263-271.
6. Дука А. П. Потенціал заощаджень та їх ресурсоутворююча роль у забезпеченні інноваційного розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2012. № 136. С. 16-19.
7. Карковська В.Я. Трансформація заощаджень в інвестиції національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / В. Я. Карковська; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів, 2011. 24 с.
8. Кізима Т. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 10 (113). С. 200–206.
9. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія. Київ: Знання, 2010. 431с.
10. Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 275–283. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/43.pdf

11. Країна проїдання. Чому влада не стимулює Українців заощаджувати? Економічна правда. 2019. 26 серпня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/08/26/650910/>
12. Крупа В. Р. Формування заощаджень домогосподарств та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 1(1). С. 178–182. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_1%281%29__41.
13. Лозиченко О. М. Види заощаджень домогосподарств та особливості їх формування в системі національної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022 № 3.
14. Лозиченко О. М. Роль заощаджень населення у розвитку банківських установ. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022 № 5.
15. Македон Г.М. Заощадження домогосподарств: економічна сутність та фактори впливу. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 2. С. 151–157.
16. Мелих О. Ю. Заощадження домогосподарств: соціально-економічна роль та тенденції формування в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8343>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.67.
17. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/>
18. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2020 р.).
19. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/dataset-sector-financial#1ms> (дата звернення: 20.01.2020 р.).
20. Павлюк Т. І., Урбанович В. А. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. Науковий огляд. 2016. №9(30). DOI: <http://oaji.net/articles/2016/797-1479503144.pdf>.
21. Шелудько Н. М., Шишков С.Є. Національний банк України в умовах воєнного стану: ефективність дій на ринках капіталу. *Фінанси України*. 2022. № 5. С. 61–85. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.05.061>

22. Наглядова статистика. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://cutt.ly/iLHQHUF>.
23. Примостка Л., Шевалдіна В. Заощадження населення України: формування та залучення в банки : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 234 с.
24. Рамський А. Ю. Сутність заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП. *Бізнес Інформ*. 2013. № 3. С. 21-29.
25. Савлук М. Грошові заощадження населення як ресурс фінансового ринку. *Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України: матер. наук.-практ. конф.* / Наук. ред. А. М. Мороз. (Київ, 19 лютого 2002 року). К.: КНЕУ, 2002. С. 8 – 15.
26. Федішин М. П., Жаворонок А. В., Абрамова А. С. Основні тенденції ринку банківських послуг: кредитний та депозитний акцент. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4 (20). С. 412-425. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-4(20)-412-425.
27. Ціщик Р. В. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 20. С. 71-75.
28. Шкварчук Л. О., Слав'юк Р. А., Сова О. О. Заощадження домогосподарств: схильність, пріоритети та фактори. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми економіки та управління"*. Т. 4, № 1, 2020. С. 109-118.

ДОДАТОК А
ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ЗАОЩАДЖЕННЯ
ДОМОГОСПОДАРСТВ»

Таблиця 1.1 – Визначення сутності поняття заощадження домогосподарств вітчизняними фахівцями

Автор	Характеристика
Ватаманюк О. З.	зміна сукупності фінансових та нефінансових активів домашніх господарств (населення) за певний період часу, визнаючи тим самим заощаджувальний характер витрат на купівлю нерухомості та будівництво і капітальний ремонт житла
Кізима Т. О.	складна та багатогранна економічну категорію, яка характеризує відносини, що виникають всередині домогосподарства або між домогосподарством та іншими економічними суб'єктами (підприємствами, інституціями фінансового ринку, державою) з приводу розподілу отриманих доходів та формування відповідних фондів грошових коштів, покликаних забезпечувати споживання або зростання доходів їхніх власників у майбутньому
Єфременко Т.	використання грошових ресурсів з метою отримання майбутніх доходів або забезпечення майбутнього споживання
Рамський А. Ю.	частина наявного доходу та інших ресурсів, які не витрачаються на споживання, а використовуються для нагромадження, інвестування в нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій
Дука А. П.	частина грошових доходів населення, яка формується за рахунок скорочення поточного особистого споживання і призначена для забезпечення потреб у майбутньому; вони дорівнюють використовуваному доходу мінус особисті видатки на споживання
Лозиченко О. М.	сукупність тимчасово вільних фінансових ресурсів домогосподарств, які утворилися внаслідок перевищення доходів над витратами з метою отримання додаткового доходу або подальшого використання в майбутньому
Примостка Л. О.	частина чистих сукупних доходів населення, яка формується за рахунок скорочення особистих витрат, спрямовується на нагромадження фінансових і нефінансових активів, є власністю економічного суб'єкта та призначена для підвищення його споживчого стандарту в майбутньому

ДОДАТОК Б

ПОКАЗНИКИ ДОХОДІВ, ВИТРАТ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Таблиця А.1 – Показники динаміки доходів, витрат та заощадження населення
України за 2017-2021 рр. млн. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи населення	2652082	3248730	3744060	4045191	4863519
заробітна плата	1209097	1529367	1758588	1832294	2211720
прибуток та змішаний дохід	477854	572065	678217	740334	964851
дохід від власності, одержаний	78673	91164	117003	104986	107241
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	886458	1056134	1190252	1367577	1579707
Витрати та збереження	2652082	3248730	3744060	4045191	4863519
придбання товарів та послуг	2359985	2884971	3356993	3520546	4305425
дохід від власності, сплачений	21561	29975	39299	45788	46976
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	239898	302237	360225	414937	503468
нагромадження нефінансових активів	-32060	-22889	-40335	-44539	-36771
приріст фінансових активів	62698	54436	27878	108459	44421
Витрати населення	2621444	3217183	3756517	3981271	4855869
Заощадження населення	30638	31547	-12457	63920	7650

Таблиця А.2 – Структура доходів і витрат та заощадження населення України
за 2017-2021 рр., %

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	Середнє
Доходи населення	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
заробітна плата	45,6	47,1	47,0	45,3	45,5	46,1
прибуток та змішаний дохід	18,0	17,6	18,1	18,3	19,8	18,4
дохід від власності, одержаний	3,0	2,8	3,1	2,6	2,2	2,7
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	33,4	32,5	31,8	33,8	32,5	32,8
Витрати та збереження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
придбання товарів та послуг	89,0	88,8	89,7	87,0	88,5	88,6
дохід від власності, сплачений	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	9,0	9,3	9,6	10,3	10,4	9,7
нагромадження нефінансових активів	-1,2	-0,7	-1,1	-1,1	-0,8	-1,0
приріст фінансових активів	2,4	1,7	0,7	2,7	0,9	1,7
Витрати населення	98,8	99,0	100,3	98,4	99,8	99,3
Заощадження населення	1,2	1,0	-0,3	1,6	0,2	0,7